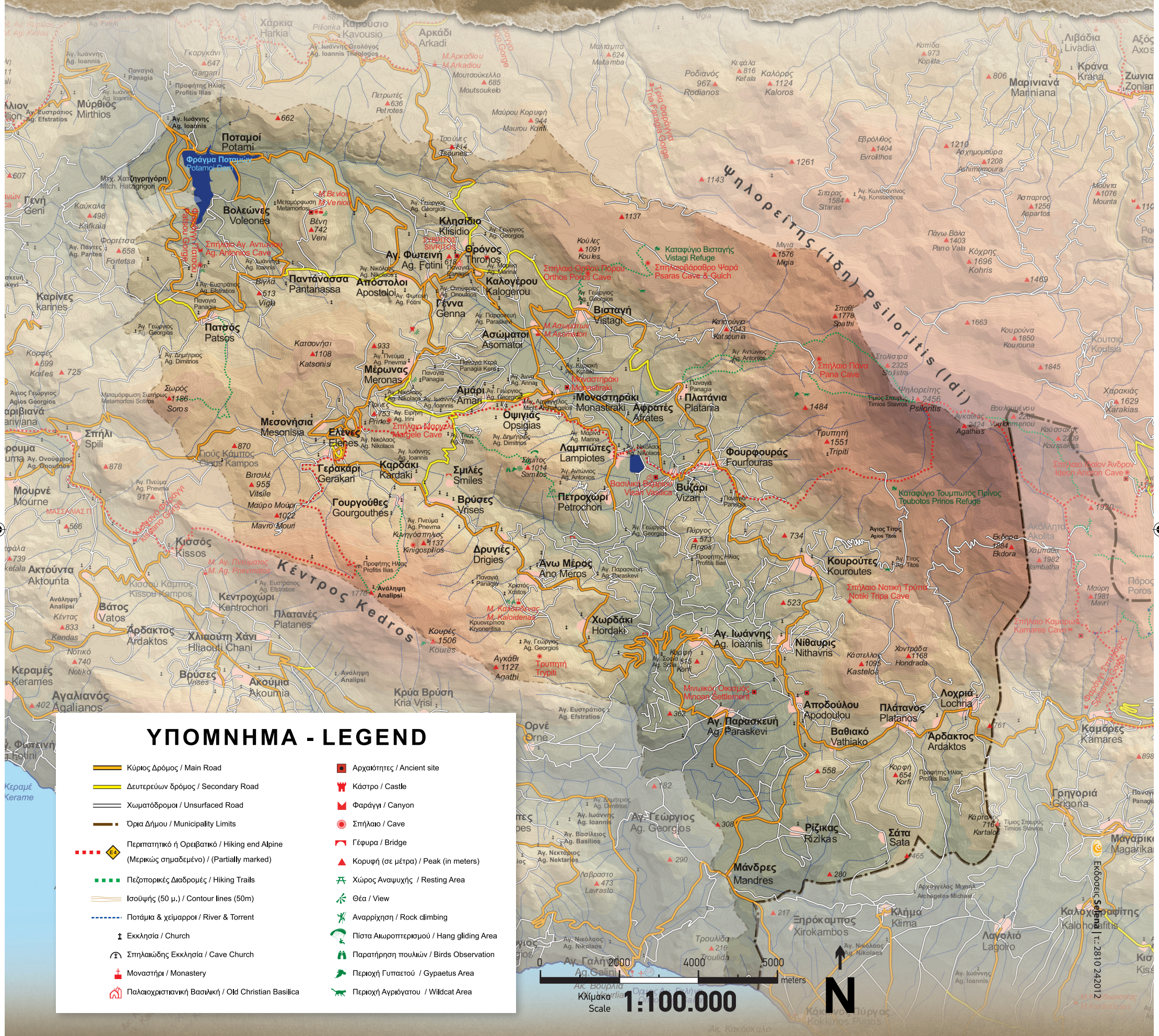

Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ The art of Stone

ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΙΟΥ | MUNICIPALITY OF AMARI
Αγία Φωτεινή Αμαρίου - Ρέθυμνο - Κρήτη
Aghia Fotini Amari - Rethymno - Crete
T. +30 28333 40201- Fax. +30 28330 22104
www.amarigulde.gr | info@amari.gov.gr

Παραδοσιακοί οικισμοί και αρχιτεκτονική στο Αμάρι

Tα παραδοσιακά χωριά του Αμαρίου είναι κτισμένα κυρίως στις πλαγιές των βουνών και των λόφων της περιοχής. Συνήθως η δόμηση τους είναι πυκνή με στενούς δρόμους και τα σπίτια ενωμένα μεταξύ τους κατά τρόπο που η επικοινωνία από το ένα σπίτι στο άλλο μέσω των δωματίων ήταν πάρα πολύ εύκολη. Το κέντρο του χωριού συνήθως ήταν η εκκλησία, η κάποια κοινόχρηστη Κρήνη, γύρω από την οποία αναπτυσσόταν η κοινωνική ζωή του οικισμού.

Traditional settlements and architecture in Amari

Traditional villages of Amari are built mainly in the mountainsides and in the hills of the area. These villages are usually densely built-up, having houses that close to each other thus, communication between them via the terrace was very easy. The village center was usually the church or some communal fountain, where the social life of community was being developed.

Το έργο «Σήμανση και Πληροφοριακό Υλικό Δήμου Αμαρίου» είναι ενταγμένο στον Άξονα Προτεραιότητας 7 "Αειφόρος Ανάπτυξη και Ποιότητα Ζωής στην Περιφέρεια Κρήτης" με Κ.Θ.Π. 61 «Ολοκληρωμένα Σχέδια για την Αστική και Αγροτική Αναγέννηση» στο πλαίσιο του προγράμματος «Ολοκληρωμένα Σχέδια Ανάπτυξης Περιοχών Υπαίθρου (ΟΣΑΠΥ) Δήμου Αμαρίου» του Ε.Π. Κρήτης και Νήσων Αιγαίου 2007-2013. Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Γενικά η Κρήτη διαθέτει αξιόλογη και πολύμορφη λαϊκή αρχιτεκτονική με μια μακρόχρονη παράδοση τεσσάρων χιλιάδων χρόνων που διαμορφώθηκε τόσο από τις τοπικές γεωμορφολογικές και κλιματολογικές συνθήκες όσο και από τις διαφορετικές επιρροές που δέχθηκε από τους μεσογειακούς κυρίως πολιτισμούς με τους οποίους συναντήθηκε στην ιστορικής της διαδρομή.

Στην ύπαιθρο η λαϊκή παραδοσιακή αρχιτεκτονική μέχρι και το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, τόσο τυπολογικά όσο και μορφολογικά, έχει τις ρίζες της πολύ πίσω στις απαρχές της ιστορίας του νησιού. Ουσιαστικά η δομή του ορεινού κρητικού χωριού των αρχών του περασμένου αιώνα δεν διαφέρει και πολύ από την εικόνα που συναντάμε στα ερείπια των μινωικών οικισμών που έχουν ανασκαφεί. Τυπολογικά η απλούστερη και παλαιότερη μορφή κατοικίας που μπορούμε να παρατηρήσουμε στα αμαριώτικα χωριά είναι το μονόχωρο ισόγειο, το οποίο σε ένα ενιαίο χώρο στέγαζε όλες τις καθημερινές λειτουργίες. Εξωτερικά συνήθως οι τοίχοι ήταν ανεπίχριστοι. Τα δάπεδα εσωτερικά ήταν από συμπιεσμένο χώμα και οι επίπεδες οροφές στηρίζονταν σε ξύλινες δοκούς κυρίως από κυπαρίσσια πάνω στους οποίους χρησιμοποιούσαν μικρότερα κλαδιά σε πυκνή διάταξη για να συγκρατούν την τελική επικάλυψη από αδιαπέραστο αργιλόχωμα.

Η εξέλιξη του μονόχωρου γίνεται με την προσθήκη ορόφου στον οποίο οδηγεί συνήθως μια εξωτερική σκάλα. Στην περίπτωση αυτή ο χώρος του ισόγειου χρησιμοποιεί σαν αποθηκευτικός καθώς και για την σταύλιση των ζώων ενώ ο όροφος καλύπτει τις ανάγκες της καθημερινής ζωής της οικογένειας. Σιγά-σιγά με την προσθήκη κατ' επέκταση επιπλέον χώρων δημιουργείται ένας πιο σύνθετος τύπος σπιτιού που είναι και ο πιο διαδομένος σε ολόκληρη την Κρήτη. Είναι ο τύπος δώροφου σε τυπολογία Γ που πολλές φορές διαθέτει και συμπληρωματικούς βοηθητικούς χώρους γύρω από την αυλή του.

Πολλές φορές θα συναντήσουμε επιμελημένα ανοίγματα από τοπική πέτρα που σε ορισμένες περιπτώσεις περιλαμβάνουν υπέρθυρα με γλυπτά και απλές ανάγλυφες παραστάσεις. Κάπως έτσι ήταν και η αρχιτεκτονική των χωριών του Αμαρίου μέχρι και την δεκαετία του '40, όπως μπορούμε να υποθέσουμε βασιζόμενοι και σε σχετικές προπολεμικές φωτογραφίες.

Η περίοδος μετά το Β' παγκόσμιο Πόλεμο συμπίπτει με την περίοδο της «ανοικοδόμησης» της κρητικής υπαίθρου. Αναγκαστικά το αμαριώτικο λαϊκό σπίτι ξεφεύγει από την παλαιότερη τυπολογία και μορφή του, και λόγω των νέων συνθηκών χρησιμοποιεί σύγχρονα υλικά στην κατασκευή του, αποκτά πολυμορφία, χρώμα και γίνεται πιο εξωστρεφές. Έτσι μπορεί μεν να απομακρύνεται από τις παραδοσιακές μορφές του παρελθόντος αλλά αρχίζει να κερδίζει αυτά τα στοιχεία που για πολλούς αιώνες είχε χάσει η κρητική αρχιτεκτονική εξαιτίας του φόβου των κατακτητών. Τα στοιχεία της «διαφάνειας», του χρώματος και της εξωστρέφειας, συστατικά στοιχεία άλλοτε της μινωικής αρχιτεκτονικής.

Σήμερα πολλοί από τους οικισμούς του Αμαρίου διαθέτουν εξαιρετικά δείγματα σύγχρονης λαϊκής αρχιτεκτονικής, με αίσθηση ανανέωσης των αρχιτεκτονικών μορφών και δυναμική συγκρότηση του χώρου τους. Σε πολλούς από τους μικρούς και μεγαλύτερους οικισμούς της ευρύτερης περιοχής του Αμαρίου, στην πολεοδομική οργάνωση και την αρχιτεκτονική δομή τους, απεικονίζονται τα διαχρονικότερα στοιχεία του πολιτισμού της Κρήτης. Μεγάλος δε αριθμός από αυτούς τους οικισμούς χωροθετούνται σε αρχαιότερες τοποθεσίες και φέρουν ίχνη όλων των ιστορικών φάσεων της τοπικής ιστορίας.

Παράλληλα, διάσπαρτα στην περιοχή είναι τα αρχιτεκτονικά στοιχεία και μνημεία που συνδέονται με τις παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες του τόπου και την συγκρότηση του φυσικού τοπίου όπως είναι οι παραδοσιακές κρήνες, τα πέτρινα γεφύρια, αλώνια, τα μητάτα κλπ, που σε συνδυασμό με τους οικισμούς συγκροτούν ένα πολύτιμο ενιαίο ανθρωπογενές περιβάλλον.

Αρχιτεκτονική των βουνών

Διασχίζοντας τους χλωμάτινους ορεινούς δρόμους ή τα μονοπάτια που οδηγούν στα αμαριώτικα βοσκοτόπια ο επισκέπτης θα συναντήσει μικρά πέτρινα κτίσματα χωμένα σε κοιλάματα βράχων είτε σε πλαγιές και διάσελα. Είναι τα περίφημα μητάτα, εποχικές κατοικίες - καταφύγια των βοσκών και των ζωντανών τους. Τα μητάτα εν γένει είναι συγκεντρωμένα κατά ομάδες οικογενειών σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους. Πολλές φορές αποτελούν συγκροτήματα με άλλους βοηθητικούς χώρους.

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου φυσικού περιβάλλοντος, το οποίο παρέχει περιορισμένα υλικά και οικονομικά μέσα, είναι φυσικό ότι οι άνθρωποι υιοθέτησαν αυθόρμητα το συγκεκριμένο τρόπο κατασκευής. Αυτό γίνεται σαφές αν σκεφτεί κανείς ότι για την κατασκευή του μητάτου χρησιμοποιείται το ασβεστολιθικό πέτρωμα του σημείου όπου χτίζεται. Αυτού του τύπου η κατασκευή έχει επίσης το πλεονέκτημα ότι είναι ανθεκτική στο χιόνι και στις θύελλες και είναι εύκολη η συντήρησή της, δεδομένης της ύπαρξης του υλικού επί τόπου. Χωρίς να μπορεί να μιλήσει κανείς με σιγουριά για την προέλευση-διάδοση στην Κρήτη αυτής της μορφής κτισμάτων, είτε πρόκειται για θολωτούς τάφους, είτε για μητάτα, ιστορικά φαίνεται να ευσταθεί η άποψη της εντοπιότητας τους εξαιτίας των παραπάνω λόγων. Η ομοιότητα των μητάτων τόσο μορφολογικά όσο και τυπολογικά με τους μινωικούς θολωτούς τάφους (όπως π.χ. στο Φουρνί) δεν αφήνει πολλές αμφιβολίες για την προέλευσή τους.

Ετυμολογικά η ονομασία αυτών των αρχέγονων ξερολιθικών κατασκευών με θόλο εκφορικού συστήματος, προέρχεται από τη λατινική λέξη METATUM που σήμαινε «στρατιωτικό κατάλυμα». Η λέξη πέρασε στους βυζαντινούς με την έννοια του προσωρινού καταλύματος και σχεδόν με την ίδια ερμηνεία διατηρείται σήμερα στην Κρήτη. Η χρονολόγηση των μητάτων είναι αρκετά δύσκολη, αλλά σαν χρόνος κατασκευής ή ανακατασκευής θεωρούνται τα ακτινογραφήματα στα ανώφλια, στις παραστάδες και σε διάφορα άλλα σημεία της τοιχοδομής. Πιθανότατα υπήρχαν και παλιότερα μητάτα, αλλά το δομικό υλικό τους χρησιμοποιήθηκε στην κατασκευή των νεότερων, στην ίδια θέση. Τα θολωτά μητάτα είναι ξερολιθικές κατασκευές με θόλο και παρουσιάζονται να έχουν μορφή κόλουρου κώνου.

Η θεμελίωση του μητάτου γίνεται συνήθως σε συμπαγή και επίπεδο βραχώδη χώρο ώστε να είναι εύκολη η εξόρυξη και η μεταφορά της πρώτης ύλης. Αφού γίνει η ισοπέδωση και η αποχλωμάτωση αρχίζει η κατασκευή. Ο θόλος είναι χτισμένος σύμφωνα με το εκφορικό σύστημα ώστε κάθε στρώση να εξέχει λίγο περισσότερο προς το εσωτερικό του θόλου από την αμέσως κατώτερή της. Στην κορυφή τους προεξέχει ένας πολύ χαμηλός κώνος που αποτελεί τη στέψη του θόλου και που εξέχει πολύ λίγο από τον κυρίως κορμό του μητάτου.

Τα μητάτα είτε είναι μεμονωμένα με μια μικρή «αυλή» για βοηθητικές εργασίες είτε αποτελούν σύνολο με κάποιο άλλο μητάτο στο οποίο φυλάσσεται και ωριμάζει το τυρί, το λεγόμενο «κλειδόσπιτο ή τυροκέλι». Επίσης, πάντα υπάρχει δίπλα από το μητάτο η «μάντρα» όπου φυλάσσονται τα πρόβατα. Άλλοι χώροι βοηθητικοί μπορεί να είναι ο «κούμος», μικρή κρύπτη και κάποιο υπαίθριο καθιστικό το οποίο χρησιμοποιείται και σαν τραπεζαρία. Σε ό,τι αφορά τη θύρα, είναι πανομοιότυπη με αυτή των μινωικών θολωτών τάφων, δηλαδή αποτελείται από μονόλιθο.

Μέσα στο κυρίως μητάτο υπάρχει πάντα μια εστία που συνήθως είναι κεντρικά τοποθετημένη και κάποιες πεζούλες για καθιστικό ή για ύπνο. Στη κορυφή του θόλου υπάρχει μια μικρή τρύπα, ο «ανηφοράς», διαμέτρου περίπου 20 - 30 εκ., απ' όπου μπαίνει φως και φεύγει ο καπνός.

In general, Crete possess a notable and manifold folk architecture of four hundred years old tradition. This long-term tradition was shaped by the local, geomorphological and climatological conditions, not to mention the different influences mainly by the Mediterranean civilizations.

Countryside's folk architecture until the first half of the 20th century has its roots both typologically and morphologically back to the beginnings of the island's history. Actually, the mountainous Cretan village's structure of the early 1900s doesn't differ a lot from the excavated ruins of the Minoan settlements.

Typologically, the simplest and oldest type of house in Amari's villages is a single room- ground floor that was housing every daily activity.

External walls were usually unplastered, whereas internal floors were made of compacted soil. Flat roofs were supported by wooden beams made mainly from cypress. Above these beams, they were using smaller branches that were closely spaced to each other, in order to hold the final coating of impermeable adobe.

So, we come to the single room's development which is achieved through the addition of an extra floor which is usually connected to the ground floor by an external stairway. In that case, basement is used both as a storage and stable while top floor is used to meet the daily needs of the family.

In that way, the addition of extra rooms leads to the creation of a more complicated type of house which is also the most widespread in the whole Crete; it's the type of two storey house which often includes additional auxiliary rooms around its yard. It's very possible to see elaborate openings made of local stone which in some cases include lintels with sculptures and simple bas-reliefs.

Similarly, the architecture of the villages of Amari used to be like that until the decade of 1940s as we can suppose based on some pre-war photos. The period after the Second Civil War coincides with the «Reconstruction» of the Cretan countryside.

Consequently, the folk house of Amari valley had to leave behind its older type and shape and used modern tools for its construction due to the new conditions, acquiring diversity, colour and becoming more «extrovert».

In this way, it might have distanced itself from the traditional shapes of the past but started to gain all these elements that Cretan architecture had lost due to the fear of the conquerors; the elements of «transparency», colour and extraversion, once components of the Minoan architecture.

Nowadays we can notice excellent samples of modern vernacular architecture in many settlements of Amari, with a sense of renewal of their architectural forms and dynamic establishment of their space. In addition, the timeless elements of Cretan civilisation are depicted in the urban planning and the architecture of many small and bigger communities of the surrounding area of Amari. Also, a large number of these settlements is located in ancient places and shows signs of every phase of the local history.

At the same time, architectural features and monuments which are connected to the traditional productive activities of the area and to the constitution of the natural landscape are dotted in the area. Such features are traditional fountains, stone bridges, threshing floors, mitata etc that when combined with the settlements establish a precious and united man-made environment.

Architecture of the mountains

If a visitor crosses the dirt and mountainous roads or the paths which lead to the pastures of Amari, he will meet small stone constructions in the holes of some rocks either in hills or in the gaps.

These are the famous mitata, which are seasonal houses-shelters of the shepherds and their animals. In general, mitata are organized in groups of families, having a long distance between them. They are often combined with other auxiliary rooms in order to constitute a housing complex.

Taking into consideration this particular natural environment which provides limited financial and material resources, it makes sense that people adopted spontaneously that particular way of construction. That is clear enough if we consider that limestone rock is used to build a mitata, a rock which exists there. This kind of construction has also the advantage of being resistant to both snow and storm and its conservation is easy as its material exists in the area. Although nobody can surely confirm the origin and the dissemination of buildings of such style in Crete, like mitata and burial vaults, the view of its locality seems to be historically true, due to the reasons above.

The similarity of mitata to Minoan burial vaults both morphologically and typologically (for example in Fourni) ensures their origin. The word mitata (in the plural mitata) comes from the Latin metatum, meaning the collected crop. In the beginning, mitata were used as military lodges. In the Byzantine era, they were used as temporary lodges for state clerks or citizens moving from one place to another. Nowadays mitata can be found in all mountainous villages in Crete and the Cyclades and are used by shepherds.

Dating mitata is difficult enough. We can assume the construction or reconstruction time by the splinter writings at the lintels, at the pilasters and at some other places of the construction. The existence of older mitata would be possible, if their construction materials were reused in the same place for building the new ones. On the mountains of Crete, a mitata is a hut built from locally-gathered stones with a vault, and looks like a frustrum.

The foundation of mitata usually takes place in a compact, rocky and flat place to make the extraction and the transportation of raw material easy. Thus, construction starts as soon as grinding and earthmoving is completed.

The vault is built according to the ecoric system as every layer sticks out inwards a little bit more than the one below it. On the top a low cone stands out, which is considered to be the coronation of the vault and sticks out a little from the main body of mitata.

Mitata are either independent having a small «yard» for secondary activities or can form a complex with another mitata, the so-called «klidospito» or «tirokeli», where shepherds keep and mature the cheese. Moreover, there is always the «stockyard», where they keep the sheep. Other secondary spaces might be some out-door living-room which can be used as a dining room too, and also a «koumos» which is a small crypt.

Finally, the door is identical to the one of the Minoan burial vaults as it is made of monolith. Inside the main mitata, there is always a fireplace that is usually centrally located and some benches used for sitting or sleeping. In the top of the vault there is the «aniforas», a small hole of about 20-30 cm diameter, where light comes in and smoke comes out.

